

«euskaldunak» orixe-ren poema dala-ta
 san martin juan jaunari erantzupena

antonio maria labayen

“JAKIN” aldizkariak 21 garren banakoan, zuk neri zuzendutako “karta idiki” bat argitaratu du Orixere-*ren* EUSKALDUNAK poemari buruz. Bertan komentario luze ta mamitsuak egiten dituzu, nik “Orixere-Omenaldi” deritzan liburuan idatzitakoak bide harturik.

Giza-legeak agintzen duanez “karta idiki” horri erantzuna eman beharrean nago. Eta pozik gañera, adiskide miñekin jardutea —nahiz eztabaidan— atsegin bait da; eta are geiago San Martin euskaltzain arduratsuari adierazpen oso bat ematearren.

Honetarako, ahal bezenbat, liskar itxura duen zer nahi bazterrean utziko dut. Zuk humore onez, erromantiko-ameslarien bizkar par egin baduzu, nik era berez, humore txarragoz, noski, zientifi-

ko, berrizale ta ezur zahar biltzalle diranai illea hartu nahi izan nien. Beraz, bego gauza hortan! Orobat, zuk esandako ala nik gaizki ulertutako itzak dirala-ta. Baiñan inñundik ere aiza ditzagun beste norbaitek, gaiztoz, EUSKALDUNAK poema inguruan zabaldu nahi izan duan S... usai zikiña. Egilleari itzal aundiagoa zor zaio; eta irakurleai txukun giroa. Hau garbitu ondoren goazen aurrera.

Ez nator zurekin bat, diñozunean, auzia sartzeko ez dala ORIXE-OMENALDI liburua tokirik egokiena. Nere iduriko berriz, nun leku oberik aren kaltez esandako iritziak desegiteko? Liburu horren zuzendariak, zerizkion idazleai lanak eskatu zizkien. Norbera da bere iritziaren jabe. Eta Euskaltzaindiak emandako babes eta ardurapeak ez ginduen ezertara lotzen, ezen ez bada elkarganako errespetora. Eta hau liburu hortan guziok gordetzen dugula, ez dago esan beharrik.

Bestenaz, nun argitaraz gure lanak? Ez dugu aukera aundirik. Aspaldidanik dabilta, hor nunbait galduak nere bizpauru lan argitaratu ez dizkidatenak. Ain zuzen, bat JAKIN-era bidaldua. Eta beste orrenbeste ta geiago eskuarteant ditut nun azaldu ditzateken jakin gabetanik. Ez da arritzekoa, beraz, berandu ta atzeratuak agertuko badira, inñoz. Zeorri ere alatsu zabiltzala antzematen diot, zeren EUSKALDUNAK poema 1950 urtean argitaratu zan eta zure EGAN-eko kritika 1962 urtekoa da. Goiz ala berandu, ordea, benetako kritika egin beharra dago, honek du ajola aundiena. Eta JAKIN-en orrialdeak lekuri eskeiñiko al digute. Kritika oparoa, ordea, zabala ta ez ertsia; sakona ta ez arin, gaingiroki egiña. Itzul-inguruetan ibilli barik, bada, sar gaitzen gaiean.

Asiera emateko zure baiezpina: "EUSKALDUNAK aspergarría" da esatea, kritikaren ukapena da: "subjektivismo" utsa. Base-rriko amona ez jakin bat, ta kaletar jaun ikasi bat, bestaldetik, EUSKALDUNAK poema entzun ta irakurriaz ao zabalik ez tita gelditu diranak ezagutzen ditut.

Zuk botatzen dezun aupada, alegia, EUSKALDUNAK poemant agertzen diran gizon-emakumezkoak "motelak eta totelak" ez diranik, desegitea kostako zaidala, ez dut uste. Baiñan bada ezpada ere, gai hortan zuk eta nik baiño geiago dakin irizle baten itzak aitatuko dizkitzut: IBAR maixuarenak, "Genio y Lengua" liburua- ren egillearenak (1). Eta erderaz dauden bezela aldatuko ditut labur zurra. Ona emen IBAR-en iritziak EUSKALDUNAK poemari buruz:

“Obra monumental... trasunto animado del Genio Vasco”... Cuadro grandioso que realiza la acción del poema *sin fatiga* del espectador... En cuanto a la gente que actúa hay profusa diversidad de caracteres... Muchedumbre integrada por seres reales y vivos que se conducen con absoluta naturalidad... Es “*por su forma*” una obra maestra de sinceridad humana, talento literario y estética euskaldun... Nítidos y vigorosos son los relieves de sus imágenes... Los retratos de la solterona, Mikela Borda; del carnicero, “Potxolo”, del tamborilero “Petiri”, etc., etc., etc... El verdadero pueblo euskaldun reconoce la hechura de su genio y se goza en su contemplación”.

Eta ez dut jarrai nahi ez luzatzeagatik. Ez didazu ukatuko IBAR maixua ez danik. Eta ni honen arrazoien alde natzaizu betebetan. Zuk bestela uste baduzu eskubidean zaude. Baiñan nereko diot ariñegi mintzatu ziñala EUSKALDUNAK poema irakurri dutenak zuk aña gutxien dutela esanaz. Ezta urrik eman ere! Lengoaz gañera, emen doakizu Arantzazu-ko praile, poeta gallen eta izlari bikaña dan AZTIRI-ren iritzia: “EUSKALDUNAK deritzaion poeman Letari izeneko kantu zoragarria, *euskeraz eman dan epiku-kanturik garaiena eta ederrena, neretzat beintzat*” (2).

Eta gai hontan prantziskotar baten aipamena egin dugun ezkeru, nola utzi aitatu gabe beste praile olerkari bikain, il berri dugun Salvatore Mitxelena-ren aitormena? Bere liburu punterengo “UNAMUNO TA ABENDATS” dalakoan onela lasatzen du bere barrua:

“Asiera batean EUSKALDUNAK etzitzaidan ain betegarri, ain zeoro gogoko... Legortxo edo, tramarik eza arkitzen nion... edo zion nirezko dramazaleak. Baiñan, orain, sinistra D. Migel (Unamuno): orain ez dut uste emen añako sendotasunik xurgatu izan dudarik *beste iñungo erdal poemetan. Alako poesia jatorra, alako berezkoa, alako gizati, alako gurea, bai izkuntzaz eta bai baserri giroz!* Itzaurrean, egilleak berak dasaigu, ta dagoneko erabat men natzaio: “gure euskera bizkor onek, ondoko erderak baiño erri-erriari gauza izkutuagoak eta geiago adierazi baitezaizkio, nik uste” (3). Aurreraxeago (59 orrialdean), gure Salvatore biotz aundiak galdegiten zuan: “noiz, baña noizko noiz, elduko ote atzerria poema ori bear aña txalotzera?” Nik, neuk galdegingo nuke, aldiz: noiz gure erritar zenbaitek?... Erantzupen zuzena Juan Ramón Jiménez poeta gallenak ematen duana da: “Bein eta berriz astiro irakurriaz edertasuna agertu artio” (4).

Ondo aztertu ta ausnar iritzia eman aurretik. San Martin kritikaririk ez duala poema zeatz irakurri, esango nuke, Orixe-k lapur, gaizkille ta eragilleai ez diela tokirik eman diñonean. Zer da orduan, adiskide maite, Omotz-ko apezgaien historia, senar-emazte ta seme-alabak il zituanaren kanta?...

Orain arte esandako guzia geiago sendotzeko Lizardi-tar Xabier olerkari nagusiaren asmo ta iritziak azaltzea aski zait. Toki askotan esana daukat Orixe poema egitera bultza zuana Lizardi izan zana. Hau EUSKALDUNAK poemaren aurrelaria ta igarlar:

“Laister sortzen al duk olerkaria”...

honela mintzatu zan bere “Eusko bidaztiarena” bertsoaldian asmo ta gogo biziak:

“Ta Yaunaren gogo baledi
nik gogo dudan bezin gartsuki
euskotar azal eta mami
gure *Erriaren olerki garaia*
norbaitek lenbaitlen begi!”

Eta Lizardi-k ezagutu zituan EUSKALDUNAK poemaren kantak puska eder goitar eta aunditzat zeuzkan. BIOTZ-BEGIETAN bururatu zuan egilleak poesia gaiez zerbait ba zekiala banago. Eta aren iritzira makurtzen naiz Salvatore Mitxelenak men egin zion bezela.

Beste amaika poeta izen eta idazle garai aitatuko nizkitzuke adibidez. Naikoa izango da ordea, *Orixe-Omenaldi* liburuan lan-kide agertzen diranak gogoratzea: E. Erkiaga, Gaztelu, A. Ibiñagabeitia, M. Lekuona, Zaitegi... ta guzien gañetik A. Onaindia, olerkizaleak besterik ez ikuturik, ugarien ugariz! Holako poema bat erri batean “derriorrezkoa” danik ez dizut ukatuko. Ez dakit “rusoen” berri, baiña or duzu “Evangeline” Longfellow amerikarraren poema ederra eta europar erri geienak dizute berea...

Beste uste oker asko arkitzen ditut zure idazlanean eta ezin guziak gogoan hartu. Egia da, agian, Orixe mende hontako literaturatik urrun ibilli zala. Baiñan kritikaririk batek eman dezakean aolkurik txarrena da, honelakori, zure ustez, Walt Whitman-i jarraitu behar ziola esatea. Poeta bakoitzak bere bidetik joan behar du; bere “inspirazioari” jarrai behar dio iñoren atzetik ibiltzeke. Eta Orixe-k ala jokatu zuan:

“Zatozkida arnas goiko
Egizu nerekin lan
Erri baten arnasa
Mamitu dezadan”.

Nere euskaltzainkide eibartar, gazte ta urduria, jakinzale orokor dugu, kultura aundikoa ta nere aldean ondo jantzia dago poesia esparruan. Ez nezaioke jarrai, gallurrez-gallur aitatzen dituan poeten ondotik. Poesia, gaur egunean iñoiz baiño gauza sotillagoa da; barrenkoi, goitar, neurtu-eziña. Zahartzen asia naitenez, ez zaizkit beti atsegin molde ta aize berriak. Horrek ez du esan nahi edertasunik ez dutenik, neronek ez dizkiodala nabaritzen baizik. Leiatu egin behar barrua zulatzen. Artearentzako ez bait dago ez denbora ta ez moda jakiñik.

Bestalde, gaurkotasunean murgildurik daudenai gertatzen zaie, ez dutela atzokoaren argitasunik ikusten. Gaur itza euskeraz “gaua” da. Ots!, illunpe ta sarritan nahaspilla. Arritzekoa al da itsumena sortzea? Ez! Eta honekin batera aurre-iritziak sortzen dira. Batik bat, Epika baztartzea. Eta Epikak Lirika ta Mixtikaren lelo xuri, bertsogintza sozialak lelo beltz ta beste edozein olerki motak aña poesia izan dezake. Pakean utzi itzagun Hegel ta gañerako jaingo txikien dialektika guziak. Eztabaida luzatuko bai luteke, batere argitasun berririk eman gabe. Buka zangun, beraz, auzia, irakurleai gogaikarri izan ez gatzai. Itz gutxi berresateko, EUSKALDUNAK poema, nere irudiko, ta aitatu ditudan idazle geienen iritzira, gure poesi lanarik aundi ta osoena dugula. Eta amaitzeko albiste bat: EUSKALDUNAK poema bigarren aldiz “Añamendi Editorial-Etxea” argitaratzekoa dala. Euskeraz eta erderaz, merezi duan apaintasun eta edergarriz ornitua. Gaztelizulpena, benetan dotorea, Orixe berak egiña utzi ziguna.

Agertu dedinean erdaldunak aipatuko dute balioa. Nik ez batere duda-mударik, bigarren edizio horrek Orixe-ren ospea oso gora jasoko duala lengoaz gain. Zeren, Orixe bere akats eta guzti, orixekeriak barne, oraingo, Euskal Literaturak duan izen goitar eta garaiena dugulako.

Behar bada, jaio da, ta gure artean bizi dugu, bigarko egunean gorago igo araziko duana. Alabitz! Egun hori zorioneko litzake Euskal-Erriarentzat; eta pozgarri euskal elertia lantzen ari geran guzientzat, zu tartean zeralarik.

Orixe-ren aldeko joku ta gorasarrean zu nere iritzikoa ez izatea damu dut eta zure gogo irabaztearren leiatu natzaizu. Itsusi bait da gerok gure tellatura arririk botatzea.

Asmo horren kariaz zerbait gogortxo astindu bazaitut, barka otoit, ez bait da izan zuri min emateagatik baizik gure Orixe aundiaren oroimena goratzearren. Besterik gabe, torizu bostekoa!

-
- (1) Ikusi 194-230 orrialdeak.
 - (2) Goiz-Argi, 1966, loraila.
 - (3) UNAMUNO ta ABENDATS, 88 orrialdea.
 - (4) Ikusi "Orixe-Omenaldi" jiburuan, 1965, 21 garren orrialdean.